

ŽIVLJENJE V EVROPI V SREDNJEM VEKU

ŽIVLJENJE NA GRADOVIH

V prvih stoletjih srednjega veka se je prebivalstvo moralo braniti pred osvajalci. Fevdalci so si zato postavljali najprej lesene in nato kamnite utrdbe. Gradovi v tem zgodnjem obdobju so največkrat stali na strmih, težko dostopnih krajih. Graditi so jih morali podložniki. Ti so morali lomiti in vlačiti kamenje, ga dvigovati in sploh biti na voljo, kadarkoli jim je ukazal fevdalec.

Pred grajskimi vrati je ležal širok jarek, ki je bil napolnjen z vodo. Čez jarek je vodil dvižni most, ki so ga po potrebi dvignili z verigami in tako preprečili vstop v grad. Za jarkom so stali debeli, utrjeni zidovi s strelnimi linami, skozi katere so streljali s puščicami, in z odprtini, skozi katere so na sovražnika lahko zivali vrelo smolo. Za tem debelim zidom je pogosto stal še en zid, za njim pa še tretji in šele nato je bilo mogoče priti na grajsko dvorišče. Od tam se je šlo v prostore, v katerih so živeli vitezi. Še v 13. stoletju so bili ti prostori zelo skromni, z ogromno sobo, kjer je bilo ognjišče, postelja ter ena ali dve skrinji. Kuhinja je bila črn, sajast prostor, v njem so nad močnim prasketajočim ognjem na ražnju pekli meso. Sploh pa je bilo v tem srednjeveškem gradu temačno, neudobno in pozimi zelo mrzlo.

Če pa bi se sprehajali po gradu v 14. stoletju, bi lahko opazili več kot očitne spremembe. Številne sobe so bile lepo okrašene, v njih je bilo dosti bolj toplo. Pomnožilo se je tudi pohištvo. V skrinje so dajali srebrno in kositrno posodo. Vsak grad je imel tudi kapelo in glavni grajski stolp. V njem so shranjevali živila. V večini gradov pa najdemo tudi grajsko ječo. Ta je bila globoka, ozka, mračna, hladna kletna luknja, kamor so zapirali svoje ujetnike.

Graččaki so jedli podobne jedi kot kmetje: proseno in ovseno kašo, zelenjavo, sir. Na njihovem jedilniku pa je bilo še zelo veliko raznovrstnega mesa (fazani, pavi, labodi, divjačina, govedina, svinjina). Meso so kuhali ali pekli in mu dodajali tople ali mrzle močno začimbenje omake. Krompirja niso poznali, zato so pojedli precej kruha, skoraj kilogram na dan. V postnem času so jedli ribe, ki so jih nalovili v bližnjih rekah in jezerih.

Da bi bilo življenje na gradu bolj veselo, so dosti praznovali. Vsak dogodek v graščakovem življenju (rojstvo, krst, poroka . . .) je prišel prav, da so povabili sorodstvo in prijatelje ter pripravili gostijo, na kateri so dobro jedli in tudi zaplesali. Pili so jabolčnik, medico ali vino.

Lov je bil potreba, za graščake pa tudi strast. Samo oni so lahko priredili pogon, za katerega je bilo potrebno dosti mož in trop psov. Med lovom so se radi ustavili in si privoščili krepak zalogaj. Ker so imeli potujočo kuhinjo so jim postregli s toplimi jedmi. Kadar so lovci gonili jelena, so prejezdili velike razdalje. Zgodilo se je tudi, da so zašli in se zatekli k vazalom ali h kmetom. Gospe so bili nežnejše in so raje lovile s sokoli. Divjega sokola so ujeli in izurili, da je napadal druge ptice in manjše sesalce. Preden so ga izpustili, je bil privezan na vrvi in pokrit s kapico.

Ker so imeli vitezi obraze in telesa popolnoma prekrivane z oklepi, jih ni bilo mogoče prepoznati. Zato si je vsak vitez izbral svoj »znak« ali grb.

ŽIVLJENJE NA PODEŽELJU

Življenje kmeta je bilo vpeto v zaporedje letnih časov. Njegovo delo in počitek sta se ravnala po delu na polju. Odvisni so bili od pridelka, ki je bil pogosto slab, zato so bile **lakote** in **epidemije** pogoste. Posledica tega je bila podhranjenost in s tem slaba odpornost za nalezljive bolezni, ki so zahtevale med njimi številne žrtve, še posebej med majhnimi otroki.

Pomladi so kmetje okopavali zemljo, pleli in sejali jaro žito. Pred poletnimi opravili so se kmetje zbrali še pri zadnjem pravem veseljačenju, to je bilo na Šentjanževu, ko so prižgali kresove, da bi proslavili najdaljši dan. Fantje pa so tekmovali v skakanju čez ogenj.

Pod vročim poletnim soncem so kmetje opravljali naporna opravila: košnjo, žetev, mlatev, spravlanje v kašče. Ko je bil pod streho spravljen zadnji voz pridelkov, so kmetje pripravili žetveni praznik, ki je pomenil konec težkega dela. Takrat so prinašali graščaku dajatve, tako na primer: na Mihelovo (konec septembra) ali ob svetem Remigiju (v začetku oktobra). Jeseni so kmetje pasli živino in opravili še jesensko oranje. Pozimi so krčili zemljišče okrog gradu, obrezovali grmovje in postavljali plotove. To je bil tudi čas lova. Čeprav je zemljiški gospod prepovedal lov na svojem ozemlju, ni manjkalo divjih lovcev.

Bivališča

Kmečka bivališča so bile preproste, nizke hiše iz materiala, ki je bil na razpolago v bližini (les, kamen, glina). Tudi notranjost je bila zelo skromna. V začetku je bil to le en prostor, v katerem se je kuhalo, jedlo in spalo. Od pohištva so poznali le mizo, klopi in skrinje. Spali so kar na tleh, na slami. Pozimi so se ljudem v hiši pridružile tudi živali, ki so s svojo telesno toploto prispevale k ogrevanju prostora.

Obleka in hrana

Tako kot je bilo življenje kmetov zelo skromno, je bila skromna tudi njihova obleka. Moški so bili oblečeni v temna sukna oblačila: suknjič do kolen, dokolenske hlače ali namesto njih dve sukneni nogavici, na glavi so imeli pokrivalo. Ženska pa so bile oblečene v dolgo tuniko do gležnjev. Na glavi so imele ruto, ki jim je pokrivala tudi vrat. Obute so imeli lesene cikle ali obuvala iz govejega usnja. Poleti so hodili bos.

Revni kmetje so imeli na izbiro bolj malo jedi. Večinoma so jedli črn kruh iz ržene ali ječmenove moke, ovseno kašo, zelenjavne enolončnice, sir, jajca in slanino. Pri jedi so si pomagali z leseno žlico in nožem. Meso je jedel kmet samo ob praznikih. Redko se je znašlo meso na krožniku ne le zaradi revščine, ampak tudi zaradi pogoste živinske kuge. Toda ob pomembnih praznikih, porokah, krstih in podobno so si privoščili in pojedli mnogo raznovrstnih jedi in pijač ter pogosto porabili vse prihranke. Potem pa je pogosto sledilo še bolj bedno življenje.

SREDNJEVEŠKA MESTA

Nastanek mest

Preseljevanje ljudstev po propadu zahodnega dela rimskega cesarstva je v Evropi povzročilo pravo razdejanje. Nekatera mesta so se uspešno branila, večino pa so povsem razrušili. V mesta, ki so se ohranila so se kmalu naseljevali okoliški prebivalci. Ta mesta so kmalu

postala upravna in trgovinska središča. Največ jih je bilo v Italiji. V severni Italiji sta izstopali predvsem Benetke in Genova, ki sta predstavljali vodilni pomorski in trgovski sili v Sredozemlju. Bogateli sta tudi tako, da sta nadzorovali trgovino s svilo in začimbami iz Azije.

Slikovno gradivo: (vir: Kronika, MK, str. 324). Benetke so bile trgovsko mesto, posrednik med Evropo, Bizancem in Prednjo Azijo.

Šele v 12. stoletju so se ljudje, zaradi potrebe pred zaščito, začeli naseljevati pod utrjenimi gradovi. Drugi pomemben razlog nastanka novih krajev je bila ugodna lega ob rekah, karavanskih poteh, blizu gozda (les za kurjavo), v bližini razvalin antičnih mest (gradbeni material). Razlogov za naselitev je bilo še več.

Mesto je lahko ustanovil zemljiški gospod in mu podelil poseben položaj. Z razvojem obrti in trgovine so nekatera mesta tako obogatela, da niso bila več odvisna od fevdalne gospode. V mesto pa se je lahko razvilo tudi samostojno, v že omenjenih naselbinah, ki so se ohranile še iz antike.

V mestih so živeli svobodni meščani, ki so živeli od trgovanja, obrti in tudi od kmetijstva, saj so imeli zemljo tudi zunaj mestnega obzidja.

Slikovno gradivo: (vir: (Velika ilustrirana otroška enciklopedija, MK, str. 477). Življenje v mestu.

O vseh pomembnih zadevah je odločal mestni svet s sodnikom na čelu. Vsako mesto je smelo imeti svoj grb in pečat, nekatera mesta pa so kovala celo svoj denar. Prirejala so tedenske in letne sejme, na katere so okoliški kmetje prinašali svoje pridelke, obrtniki in trgovci pa so prodajali razno blago. Vsi ljudje, ki so prinašali v mesto blago, so morali plačati pri mestnih vratih mitnino.

Življenje v mestih

Življenje v srednjeveškem mestu ne moremo primerjati z mestnim življenjem danes. Takrat so bila mesta po večini majhna, s tesnimi ulicami, ozkimi hišami in visokimi strehami. Srednjeveško mesto je ob pridobitvi mestnih pravic skušalo čim prej poskrbeti za lastno obrambo. V ta namen so si meščani morali sami zgraditi dovolj trdno in visoko obzidje s stolpi, da je moglo kljubovati napadom tujih vojsk. Mesto je varovala še mestna straža na obzidju in pri vseh mestnih vratih. Vsak večer so mestna vrata zaprli. Za obrambo in varnost so morali poskrbeti meščani sami. Tudi tako, da so plačevali letni davek svojemu mestu.

Zakaj so imeli čevlji dvignjene podplate? (Philip Steele, Zakaj so imeli gradovi obrambne jarke in druga vprašanja o srednjem veku, Pomurska založba, str. 15). Sprehod dame po ulici.

Rubrika spodaj: *Ulice so bile tako blatne, da so začele imenitne dame nositi čevlje z zelo visokimi podplati. Služabnice so jih morale pri hoji pogosto podpirati. Umazana pa je bila tudi voda. Še dobro, da so ljudje pili v glavnem vino ali pivo!*

Meščan kakega mesta je lahko postal vsak, ki je določen čas bival v njem. Njegov rod je bil pri tem brez pomena. Tudi tlačani, ki so ubežali svojemu fevdalnemu gospodu in jih ta ni

zahteval nazaj, so lahko postali meščani mesta, v katerem so prebili določen čas. Podložni so bili samo kralju, zato so radi rekli: "Mestni zrak osvobaja."

Slikovno gradivo: (Zgodovinski atlas sveta do prazgodovine do danes, MK, Ljubljana 1994, str. 66). Otroci pri igri v nizozemskem mestu.

Mesta so bila povečini majhna, s tesnimi ulicami in ozkimi hišami. Hiše so bile v glavnem lesene, zato so mesta pogosto uničevali požari. Okna na hišah niso bila zastekljena, ampak so jih zastirali s kožami, naoljenim papirjem ali živalskimi mehurji. Tako kot kmečka so bila tudi njihova bivališča zelo skromna. Kuhali so v kotlu, ki je visel na verigi nad ognjiščem. Od pohištva bi lahko opazili posteljo, kjer je spalo več oseb; skrinje, kjer so hranili obleke ter mizo in klopi. Uspešni trgovci in obrtniki so si dali zgraditi mogočne hiše, ki so stale na osrednjem trgu v mestu. Notranjost njihovih bivalnih prostorov je bila seveda precej bolj razkošna.

Ker so bile hiše stisnjene, ni bilo dovolj ne zraka ne svetlobe. Ulice so bile le redko tlakovane. Na njih se je nabirala nesnaga in razni odpadki. Kanalizacije ni bilo. Ulic niso redno čistili. Posledica vsega tega so bile pogoste nalezljive bolezni, velika umrljivost ljudi, posebno otrok.

Meščani pa niso pripisovali velikega pomena tudi osebni higieni. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj so se epidemije tako hitro širile. Posledica umazanije pa je bil smrad. Od časa do časa - v vsakem primeru pa ob božiču - so se ljudje okopali. V naslednjih stoletjih so premožnejši prikrivali telesne vonjave z obilno uporabo parfumov.

Črna smrt – kuga. Slikovno gradivo: (vir: Velika ilustrirana otroška enciklopedija, MK, str. 79). Tekst: Strahote črne smrti (kuga).

Rubrika spodaj: *Po nekaterih ocena je med veliko kugo v letih 1347–1349 umrla tretjina evropskega prebivalstva. Posledica kužnih epidemij je bila nazadovanje mest in vse večja gospodarska kriza. Naravne nesreče so velikokrat zmanjšale ali povsem uničile letino na poljih, nastopila je množična lakota. Velike evropske lakote med leti 1315 in 1317 je povzročilo izredno slabo vreme. Lakoto pa so povzročile tudi nenehne vojne in roparski pohodi. Kot najhujše oblike množične smrti so veljale epidemije nalezljivih bolezni. Najstrašnejša epidemija je bila črna kuga, zaradi katere je v letih 1347 do 1353 umrla več kot četrtnina evropskega prebivalstva. Prenašale so jo bolhe okuženih podgan. Strahovit izbruh kuge v 14. stoletju se je bliskovito širil od mesta do mesta, ki so bila v tistih časih precej umazana, saj so ljudje odlagali smeti in druge odpadke kar na ceste. Kuga je prizadela tudi podeželje in ponekod pomorila toliko ljudi, da so za vedno izginile cele vasi.*

Tedanja medicina je bila pred kužnimi boleznimi povsem nemočna. Zlasti hudo je trpelo mestno prebivalstvo ob kužni epidemiji sredi 14. stoletja, ki jo imenujemo črna smrt. To je bila bolezen, ki se je pojavljala povsod po svetu do 18. stoletja. Prenašale so jo bolhe okuženih podgan. Kuga je prizadela tudi podeželje in ponekod pomorila toliko ljudi, da so za vedno izginile cele vasi.

Hrana mestnih prebivalcev je bila sestavljena iz kruha, sira, zelenjave, rib, mesa in sadja. Revni meščani so kljub pestri ponudbi uživali skrajno enolično in slabo prehrano, nemalokrat so tudi stradali in umirali. Njihova oblačila pa so bila omejena glede razkošja in barve. Tedanja oblačilna pravila so zahtevala, da se družbeni položaj razpozna tudi navzven. Tako

bogata meščanka ni smela nositi nekaterih vrst blaga in okrasja, ki si jih je lahko nadela plemkinja.

Od pomembnih zgradb sta bila v vsakem mestu tudi cerkev in rotovž (mestna hiša), kjer so se sestajali mestni oblastniki. Sredi mestnega trga pa so postavili tudi vislice, kjer so v svarilo meščanom javno obešali obsojene zločince. Za mestnimi vrati pa je stalo romarsko zatočišče (špital), kjer so menihi skrbeli za romarje in popotnike. Najživahnejši del mesta je bila tržnica, kjer so se ves čas gnetli meščani, ki so prodajali in kupovali ter sklepali posle.

V mestu je bilo živahno od jutra do večera. Na ulicah, trgih, v krčmah bi lahko videli obrtnike, trgovce, kmete, številne popotnike in romarje, menihe, najemniške vojake, komedijante, zabavljače in še koga.

Slikovno gradivo: Zgodovinski atlas sveta do prazgodovine do danes, MK, Ljubljana 1994, str. 54. Porod v 15. stoletju. Na levi je pripravljena kopel za novorojenca. Nato ga bodo povili, posebno tesno pa bodo ovili nožice, da bodo ravne.

Razmerje med mestom in podeželjem

Mesto in podeželje sta bila dva popolnoma različna svetova. Vaščana in meščana je vezal le enak jezik nekega območja ali pa še ta ne, če je bil meščan od drugod. Kljub temu pa je razvoj trgovine in obrti vplival tudi na podeželje. Trgovci so tudi na podeželje prinašali novice o vedno novih orodjih, boljših semenih in novih poljedelskih kulturah.

Fevdalec je od podložnika vse pogosteje zahteval več dajatev v denarju. S tem ga je prisilil, da je začel prodajati svoje pridelke v mestu. Z nastajanjem mest se je prav kmečka trgovina, povezana s tovorništvom, izredno hitro širila. Z dobljenim denarjem so lahko poravnali obveze pri fevdalcu ter si tako počasi izboljševali lastni položaj. Vse to je povzročalo, da so se iznajdljivejši kmetje postopoma osvobajali, manj sposobni pa lezli v še večjo revščino.

Vprašanja

- 1 Razloži, kje so nastajala srednjeveška mesta?
- 2 Opiši videz srednjeveškega mesta.

Pojem:

Higiena: skrb in nega za ohranitev zdravja.